

ПЕРЕКЛАД ПЕРФОРМАТИВНОЇ МАТРИЦІ «ПРОХАННЯ» У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

М.І. Ончуленко

У форматі глобалізації теорії перекладу дослідники все частіше звертають увагу на питання перекладу політичних текстів та адекватності передачі певних мовленнєвих матриць (інформативна, перформативна). Це мотивується надзвичайно потужним інтересом до політичного дискурсу, політичних діячів та організацій (НАТО, ЄС та ін.).

Перекладацькі студії потребують узагальнення та накопичення корпусу оригінальних політичних текстів та їх перекладів, що дасть можливість виокремити стилі, фрейми, матриці для формування типології текстів та їх перекладу.

Переклад можна визначити як збереження змісту повідомлення при зміні його мовної форми [7, 33]. Збереження індивідуальних рис характеру, стилю мовлення, авторського стилю у процесі перекладу є необхідною умовою перекладу.

Переклад має справити по можливості той самий ефект на слухача, що має вихідний текст. Перекладацькі недоліки спричиняються не лише мовною невизначеністю, але і непорозумінням культур. Відповідно мовний, суспільний та культурний досвід є необхідним для повного розуміння семантичного та прагматичного рівнів вихідного тексту.

Традиційним завданням перекладача є точно і повністю передати думку, закладену у реченні, абзаці або дискурсі. Для досягнення цього завдання перекладач повинен досконало знати мову оригіналу та мову перекладу, зокрема мовні картини світу, пресупозиції мовця.

Метою нашого дослідження є спроба встановити способи перекладу перформативної матриці прохання у політичному дискурсі. Для цього виділимо перформативні дієслова в англійській мові та їх українські відповідники, які містять сему «прохання», та проаналізуємо переклад перформативних матриць прохання політичного дискурсу на українську мову.

Зв'язок між мовою та політикою проявляється перш за все в тому, що жоден політичний устрій не може існувати без комунікації. Мова потрібна політикам для того, щоб інформувати, давати накази, видавати законодавчі акти, переконувати. Для здійснення цих функцій вони широко використовують у своїх промовах перформативні мовленнєві акти [6, 97]. На наш погляд, ці перформативні та інформативні матриці зберігають структурну складову дискурсу.

Політичний дискурс розглядається як сукупність мовленнєвих дій, здійснюваних для досягнення певної комунікативної мети. Політичний дискурс також відображає варіативну картину світу окремого політика, яка базується на загальній для епохи інваріантній картині дійсності.

Хоча у сучасному перекладознавстві розширилося коло лінгвістів, перекладачів, які досліджують проблеми перекладу політичних текстів, їх семантики та прагматики (Е.І. Шейгал, Ю.Д. Апресян, Г.Г. Почепцов, О.Б. Тетеріна, Н.М. Мухарямов, Е.К. Павлов). Однак питання адекватності передачі інтенції політичного дискурсу та перформативних матриць зокрема в тексті все ще потребує свого вирішення. оскільки кожен переклад балансує на межі двох “образів світу”, а перекладач мусить здійснити нелегкий вибір, створюючи не адекват-підробку, а, скоріше – репродукцію з картини, з власними контрастами, колоритом та відтінками кольорів.

Ми провели суцільну вибірку вживання перформативних дієслів прохання в політичному дискурсі Дж. Буша та їх відповідників в українському тексті для формалізації правил передачі перформативної матриці «прохання». Такий аналіз є частиною системного дослідження функціонування та семантики перформативних матриць в англійській та українській мовах, що є основою для подальшого розроблення алгоритму перекладу перформативних матриць з можливими

індивідуальними варіантами перекладачів, тобто переклад перформативної матриці «прохання» може варіюватись залежно умінь та навичок перекладача.

Так, Дж. Остін запропонував обґрунтування мовознавчої перформативної теорії й першу класифікацію слів, які можуть набувати перформативного статусу. У своїй класифікації дослідник виходив з прагматики та семантики перформативних дієслів. У її основу він поклав п'ять класів ілокутивних дієслів (вердиктиви – *accuse, charge*; екзерситиви – *order, advise, appoint*; комісиви – *promise, guarantee*; бехабітиви – *thank, congratulate*; експозитиви – *I agree, I deny*), наблизивши ілокутивні функції мовленнєвих актів та перформативів [4, 50]. Порівнявши класифікацію Дж.Серля, який в основу типологічного опису поклав поняття ілокутивної функції, ілокутивної мети. Він виділяє такі групи перформативних дієслів: асертиви – *declare, state*; комісиви – *promise, commit, oblige*; директиви – *ask, order*; декларативи – *declare, announce, pronounce*; експресиви – *congratulate, thank, wish* [10, 541]. Тоді як виділені Ю. Апресяном групи перформативних дієслів націлені на семантичну та граматичну диференціацію перформативного висловлювання [2, 213].

Ми пропонуємо класифікувати перформативні дієслова відповідно до їх функцій у мовленні, що дає нам можливість виділити такі типи перформативних дієслів: довіри/недовіри – *believe, trust*; вимоги – *demand, extort, order*; прохання – *ask, urge, plead*; підтримки – *support, uphold*; вибору – *choose, select, elect*; обурення – *charge, accuse*.

Перформативним мовленням можна вважати мовленнєвий акт ілокутивна функція якого (відмовити адресату або заохотити у виконанні його пропонування, прохання, запрошення, наказу) реалізується через відповідне перформативне дієслово [4, 40], напр.

I urge you to pass these measures, for the good of both our environment and our economy [12].

Я прошу вас прийняти ці законопроекти й ініціативи на благо нашої природи і нашої економіки [12].

I urge the members of this new Congress to act this year [9].

Я закликаю членів нового складу Конгресу приступити до цього вже в нинішньому році [9].

Even more, I ask you to take a crucial step and protect our environment in ways that generations before us could not have imagined [9].

Більш того, я прошу вас почати ще один найважливіший крок у справі захисту навколишнього середовища шляхом розробки безпрецедентних по своїй новизні технологій [9].

Ці перформативні висловлювання не просто комунікативні акти, а також є актами прохання на підтримку у певних діях. Як бачимо з наведених прикладів перформативи *ask, urge* реалізуються у матриці I (1st person) + performative (verb) + you (2nd person).

Здійснюючи перформативний акт мовлення політичний діяч використовує ряд інституційно типових комунікативних стратегій, які більшою чи меншою мірою є „громадянсько дружніми” – “public friendly”, однак слугують основній меті накопичення та об'єктивності інформації та її переведення в умови установи.

Реалізація наведених висловлювань (їх вимовлення або написання) у відповідному інституціональному контексті є формою політичної дії, яка може призвести до реальних політичних наслідків.

I urge the Congress to pass medical liability reform [9].

Я наполегливо прошу Конгрес змінити законодавство про судову відповідальність медичного персоналу і медичних установ [9].

Так, висловлення наведеної перформативної матриці прохання може призвести до прийняття цього закону або відмови. Також ці перформативи мають пролонгований ефект дії з боку слухача. Прохання адресанта реалізується не відразу, і може бути реалізоване або відхилене.

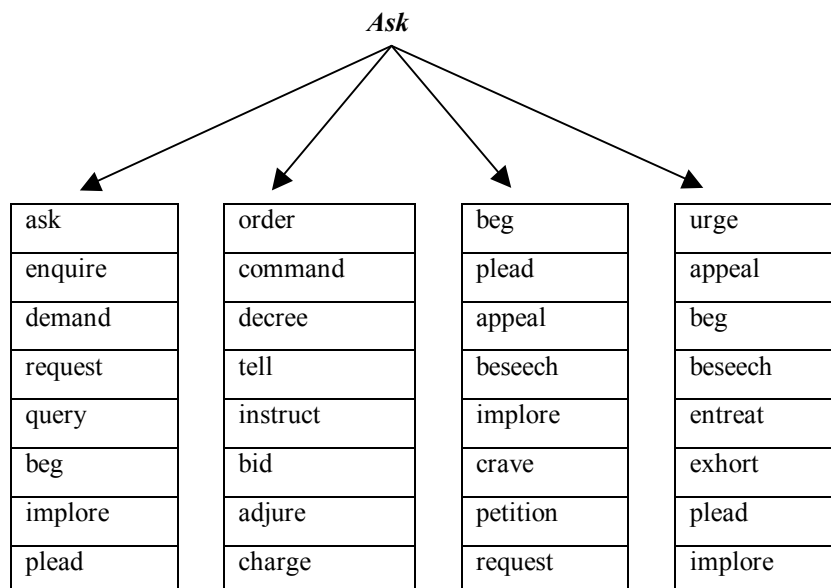
Так, дефініційний аналіз дієслова “ask” у 5 тлумачних словниках виокремлює компонент “urge” як домінуючий, що включає зазначену лексему до складу семантичного поля “ask” у системі мови. Дієслово “ask” є матеріальною оболонкою багатьох лексико-семантичних варіантів – окремих значень, що знаходяться у відношеннях семантичної похідності. У словнику воно має такі значення: to put a question; to request an answer; to inquire about; to direct or put (a question); to make a request or demand; to demand or expect; to request (a person) politely to come or go to a place; to require; to proclaim; to call for an answer to or about; to seek to obtain from someone [11].

Дієслово ask перекладається українською мовою наступним чином: *питати, запитувати, довідуватися, спитати, хотіти бачити, просити, попросити, запрошувати, вимагати, просити дозволу* [1].

За своїм значенням в дискурсі, можна поділити лексико-семантичне поле даних перформативних дієслів на такі субпарадигми як *ask, urge, order, beg* та ін. Як бачимо, дієслова можуть виражати такі значення в дискурсі: прохання, заклик, наказу, вимоги, вказувати на стиль мовлення та ін. До субпарадигми “ask” будуть належати дієслова, що передають, яким чином було зроблено повідомлення: *entreat, implore, petition, plead, beg* та інші, до підпарадигми “order” – *command, order, bid, enjoin, direct, instruct, charge* і т.д.

Схематично ще можна зобразити так:

Таблиця 1 - Парадигма дієслова ask в англійській мові

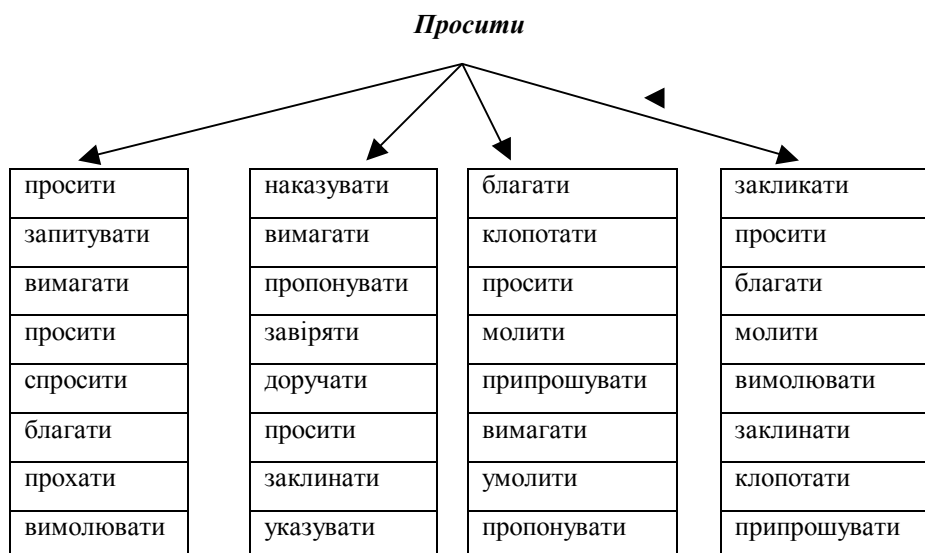
Парадигма дієслова *ask* складається з чотирьох субпарадигм: *ask, order, beg, urge*, які вказують на стиль, хоча вони мають спільну сему «прохання». Напр., дієслова *ask* та *urge* означають прохання, але стилістично вони різняться, тобто *urge* має більшу силу впливу. Отже, відповідно до інтенції автора функціонально-семантичний компонент «прохання» може бути виражений одним з дієслів парадигми «ask».

Tonight I urge the House and Senate to join me in the next bold steps to serve our fellow citizens [9].

I ask you to be citizens: citizens, not spectators; citizens, not subjects; responsible citizens, building communities of service and a nation of character [9].

Пор. з відповідниками в українській мові:

Таблиця 2 - Парадигма дієслова *просити* в українській мові

В українській мові парадигма дієслова «просити» складається з таких субпарадигм: *просити, наказувати, благати, закликати*.

Дієслова прохання характеризуються адресованістю, датованістю, темпоральною та локалізованою референтністю.

Домінантна роль перформативної матриці прохання в тому, що прохання, будучи ініціальним мовленнєвим актом, стимулює реактивні акти, для яких характерна неоднозначна оцінка. Вони можуть задовольнити іллокутивне значення прохання, або не задовольнити.

Tonight I ask the House and Senate to join me in the next bold steps to serve our fellow citizens [9].

Я закликаю Палату представників і Сенат разом зі мною розпочати ще ряд сміливих кроків, покликаних послужити інтересам наших співгромадян [9].

To boost investor confidence, and to help the nearly 10 million senior who receive dividend income, I ask you to end the unfair double taxation of dividends [9].

Для того щоб підвищити довіру з боку інвесторів і допомогти майже 10 млн. літніх громадян, що одержують доходи у вигляді дивідендів, я прошу вас покласти кінець несправедливій практиці подвійного оподаткування дивідендів [9].

Tonight I ask Congress and the American people to focus the spirit of service and the resources of government on the needs of some of our most vulnerable citizens -- boys and girls trying to grow up without guidance and attention, and children who have to go through a prison gate to be hugged by their mom or dad [9].

Сьогодні я прошу Конгрес і американський народ зосередити дух служіння людям і ресурси уряду на нестатках деяких із самих уразливих наших громадян - дітей, що ростуть без батьківської опіки й уваги, тих дітей, батьки яких знаходяться в місцях позбавлення волі [9].

Як бачимо з наведеного прикладу дієслово *ask* перекладається за допомогою українських дієслів *закликати* та *просити*, які відображають психологічний та моральний стан політика, який потребує підтримки. «Прошу» є доміантним при перекладі перформатива прохання українською мовою.

Перформативна матриця «прохання» широко використовується для підтримки у здійсненні певних політичних дій і доміантним перформативним дієсловом є дієслово *urge*.

And I urge you to be that one person [9].

Я закликаю кожного з вас узяти на себе цю роль [9].

I urge you to pass these measures, for the good of both our environment and our economy [9].

Я прошу вас прийняти ці законопроекти й ініціативи в благо нашої природи і нашої економіки [9].

I urge you to pass both my faith-based initiative and the Citizen Service Act, to encourage acts of compassion that can transform America, one heart and one soul at a time [9].

Я прошу вас прийняти обидві мої ініціативи - про гуманітарну діяльність релігійних організацій і закон про цивільну участь, що помножило б акти жалю, здатні змінити душі конкретних Американців [9].

У наведених прикладах перформатив прохання представлений дієсловом *urge* перекладається теж за допомогою дієслів *просити* та *закликати*. Ці дієслова входять до семантичного поля «прохання», і тому перекладач адекватно передав зміст прохання.

Отже, перформативні матриці «прохання» здебільшого перекладаються за допомогою дієслів *просити* та *закликати*, які є домінантами семантичного поля «прохання» в українській мові. Використовуючи перформативні дієслова *просити* та *закликати*, перекладачі пов'язують зміст висловлювання з конкретними умовами спілкування, соціальними ролями його учасників.

Один фрагмент із дослідження перекладу перформативної матриці «прохання» демонструє регулярні типи перекладу. При введенні зазначеного дослідження у систему перекладу перформативних матриць політичного дискурсу призведе до повного та об'єктивного представлення алгоритму перекладу перформативних матриць у тексті оригіналу і тексті перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Англо-український словник: У 2 т. – Близько 120 000 слів / Склав М.І. Балла. – К.: Освіта, 1996. – Т.1. – 752.
2. Апресян Ю.Д. Интегральное описание языка и системная лексикография. – М.: Школа „Языки русской культуры“, 1995. – 766 с.
3. Креквич Й. Семантика и прагматика перформативных глаголов. Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста. – М., 2002. – С. 42-51.
4. Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17. – С. 23-130.
5. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – М.: Рефл-Бук; Киев: Ваклер, 2001. – 651 с.
6. Шейгал Е.И. Перформативные речевые действия в структуре политического дискурса // Чествуйа филолога: 75-летию Ф.А. Литвина. – Орел: Орловская правда, 2002. – С. 97 – 104.
7. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. London. Longman, 1990, 345 p.
8. President George W. Bush State of the Union Address http://www.realclearpolitics.com/Commentary/2005_SOTU.html
9. President George W. Bush State of the Union Address <http://www.whitehouse.gov/ask/20040119.html>
10. Searle J. R. How performatives work // Linguistics and Philosophy. – 1989. – 12. – Pp. 535–558.
11. The Oxford Paperback Thesaurus. – Oxford University Press, 1994. – 909 p.
12. The President's State of the Union Address <http://www.whitehouse.gov/stateoftheunion/>

Надійшла до редакції 19 лютого 2007 р.